

Mariana Idzo
Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні, Київ
i-mriana@ukr.net

EKSPRESYWIZACJA NAZW WŁASNYCH WE WSPÓŁCZESNYCH MEDIACH POLSKICH

Słowa klucze: ekspresywizacja językowa, nazwy własne, modyfikacja formalnoznaczeniowa
Keywords: linguistic expressivization, proper names, formal-semantic modification

1. Zasady metodologiczne

Wykorzystanie nazw własnych (onimów) w tekstach medialnych często wykracza poza podstawową funkcję informowania czytelnika o różnych wydarzeniach, ich uczestnikach oraz lokalizacji (Rutkowski 2007: 156). Często można spostrzec kreatywne użycie nazw własnych; tego rezultatem jest modyfikacja językowa onimów.

Przedmiotem artykułu są nazwy własne użyte we współczesnych mediach polskich. Celem artykułu jest próba analizy i interpretacji językowej onimów, które powstały przez proces ekspresywizacji językowej.

Źródłem analizowanego materiału są teksty opublikowane na łamach czasopism „Do Rzeczy”, „Newsweek Polska”, „Polityka”, „Przegląd”, „Wprost”, „W Sieci” („wSieci”) w latach 2001–2015. Głównymi przyczynami wyboru periodyków do analizy w zaznaczonych latach są czynniki ekstralingwalne. Lata 2001–2015 to drugie dziesięciolecie tzw. demokratycznego posługiwania się językiem polskim w mediach bez ograniczeń cenzury, która funkcjonowała do roku 1989 (Kamińska-Szmaj 2001). Także nie mniej ważne jest pojmowanie lat 2001–2015 jako okresu aktywnego rozpowszechnienia Internetu. Do Internetu jako źródła informacji odbiorcy mogą sięgnąć

łatwiej i szybciej, więc przed mediami drukowanymi powstaje nowe wyzwanie utrzymania uwagi czytelnika za pomocą innowacji kontekstowych oraz kreatywnego używania utrwalonych w języku jednostek.

Analizy dokonujemy na podstawie kartoteki zawierającej 204 przykłady użycia onimów ekspresywizowanych. Kartoteka ciągle jest wzbogacana przykładami z aktualnych czasopism (2015), które systematycznie śledzimy. W artykule poddajemy analizie jedynie część przykładów ze względu na ograniczenia, jakie nakłada forma.

2. Zasady teoretyczne

2.1. Pojęcie ekspresywizacji językowej

Termin *ekspresja* najczęściej jest kojarzony z wyrażaniem stanów emocjonalnych nadawcy. Natomiast w rozważaniach naukowych ekspresja jest pojmowana nie tylko jako wyrażanie emocji, stanów emocjonalnych, lecz zaznacza się też, że emocje intensyfikują wartościowanie wypowiedzi (Skubalanka 1972: 126; Чабаненко 2002: 143). Przy tym podkreśla się, iż każda wypowiedź emocjonalna jest ekspresywna, lecz nie każda wypowiedź ekspresywna może być uznana za emocjonalną (Skubalanka 1973: 178; Чабаненко 2002: 143), ponieważ wyrażane mogą być oceny – estetyczna lub moralna (Grzegorzczkowska 1978: 19), wola, sądy (Wierzbicka 1972: 36; Grzegorzczkowska 1978: 119).

W rozważaniach naukowych badaczy polskich (Teresy Skubalanki, Stanisława Grabiasa) oraz ukraińskich (Wiktora Czabanenki, Nadii Bojko) rozróżnia się terminy *ekspresja* – *ekspresywność* i przyjmuje się taki układ pojęć: *ekspresja* – *proces* ujawniania się osobowości nadawcy w wypowiedzi; *ekspresywność* – *właściwość*, *cecha* znaku językowego (wypowiedzi), która jest wynikiem procesu ekspresji (Skubalanka 1972: 124; Grabias 1980: 479; Чабаненко 2002: 11–12; Бойко 2005: 96).

Ekspresja jest semiotyczną interpretacją pragmatyki i jej badanie mieści się w obrębie pragmatyki języka, wynika z przebudowy struktury znaku językowego (Grabias 1980: 477; Skubalanka 1972: 131).

W tym artykule, mówiąc o tekstach medialnych, bierzemy pod uwagę ekspresywność kontekstową, która jest tworzona konkretnym kontekstem, aby jednostka mogła pełnić konkretną funkcję pragmatyczną (Grabias 1981: 36). Naszym zdaniem, taki typ ekspresywności powstaje w drodze procesu *ekspresywizacji*¹ językowej.

Na podstawie przytoczonych rozważań możemy wnioskować, że ekspresywizacja językowa to pragmatyczne zmiany jednostek językowych na płaszczyźnie zna-

¹ Posługujemy się terminem *ekspresywizacja* według analogii do terminów *derywacja*, *semantyzacja* itd., których znaczenie zawiera sem „zmiana” czegoś. Sufiks (-)acja wskazuje na dynamiczny proces zmiany, którego rezultatem jest nabycie przez jednostkę ekspresywności językowej.

czenia leksykalnego i struktury formalnej, służące do wyrażania emocji i/lub sądów i/lub stosunku nadawcy do opisywanego zjawiska, przedmiotu, osoby.

2.2. Ekspresywizacja językowa onimów

Ekspresywizacja nazw własnych w tekstach medialnych polega na zmianie podstawowej funkcji **nominacyjno-referencyjnej** (według Mariusza Rutkowskiego, zob. Rutkowski 2007: 156) na **ekspresywną** oraz zmianie deskrypcyjno-identyfikacyjnego znaczenia leksykalnego na ekspresywne, które może zawierać cechy emotywnie, metaforyczne, asocjacyjne, pragmatyczne, czyli wyrażać różnego rodzaju stosunek nadawcy do denotatu nazwy. Ten proces nie jest spontaniczny, lecz powinien być rozumiany jako wnikliwa motywowana refleksja ekspresywna. Taki rodzaj ekspresji Aleksandra Cieślikowa (1991: 113) nazywa ekspresją typu pragmatycznego, powstaje on zaś w procesie illokucyjnego aktu mowy.

Podczas modyfikacji zmianie podlegają struktura formalna i nacechowanie dodatkowych wartości konotacyjnych. Analizie różnych aspektów i przyczyn ekspresywnego przekształcania onimów są poświęcone prace Aleksandry Cieślikowej, Andrzeja Kudry i Barbary Kudry, Ewy Jędrzejko. Językoznawcy badają ekspresywność przy rozpatrywaniu procesów apelatywizacji, derywacji, skojarzeń asocjacyjnych (Cieślikowa 1991); różnego rodzaju przekształceń onimów jako zabiegów manipulacyjnych oraz perswazyjnych, polegających na przewartościowaniu schematów, konwencji (Kudra, Kudra 2004); zabiegów nazwotwórczych w tekstach literackich w świetle teorii gier językowych (Jędrzejko 1997). Możliwość analizy nazw własnych w różnych aspektach językoznawczych jest spowodowana możliwością pełnienia przez onimy w różnych sytuacjach i w celu realizacji różnych intencji pragmatycznych funkcji deskrypcyjnej, ekspresywnej, pamiątkowej/aluzyjnej lub impresywnej (Rutkowski 2001).

3. Analiza materiału. Sposoby ekspresywizacji językowej onimów

Uwzględniając wyżej omówione podstawy teoretyczne, poddamy analizie zebrane ekspresywizowane nazwy własne. Warto tu nadmienić, że ekspresywizacja jest możliwa przy nacechowaniu wartości konotacyjnych denotatu przez różne procesy derywacyjne (spieszczenia, redukcję, kontaminację) bądź graficzne (odczytanie skrótów), dodawanie członów lub zmianę jednego z członów nazwy własnej. Przyjrzymy się przykładom.

3.1. Zmiana foniczno-graficzna

Modyfikacja formy onimu powoduje nacechowanie aksjologiczne nazwy własnej. Na przykład: **Komik-Mikke** – *Janusz Korwin-Mikke* (wS nr 36, 2013: 6). Korwin – Komik – komik ‘aktor grający role komiczne; aktor komiczny; kłown cyrkowy; człowiek z dużym poczuciem humoru, rozbawiający otoczenie; wesolek, żartowniś’ (USJP). Z powodu zachowania danej osoby nadawca nie traktuje jej w sposób poważny i wykorzystuje zbliżony brzmieniowo leksem *komik* jako przekształcenie jednego członu nazwiska. Powinien on wywołać odpowiednie asocjacje i ocenę. Odczytanie motywacji porównania osoby z komikiem jest możliwe tylko wtedy, gdy dana osoba (Janusz Korwin-Mikke) oraz jej zachowanie są znane odbiorcy. „**Brzedzysław** Komorowski występował w telewizorze. Występował jako świadek na procesie Wojciecha Sumlińskiego. Z zeznań **Brzedzysława** możemy się dowiedzieć kilku całkiem ciekawych rzeczy” (wS nr 53/1, 2014/2015: 10).

Przekształcenie imienia Bronisław na *Brzedzysław* polega na wykorzystaniu wyrazu *brzedzić*, który w języku polskim nie jest powszechnie używany, ponieważ słowniki współczesnego języka polskiego nie odnotowują tego leksemu. Natomiast SPXVI podaje leksem *brzedzić* jako synonim do *bredzić* ‘mówić rzeczy zmyślane, urojone, fałszywe, niedorzeczne, pleść głupstwa, bałamucić, kłamać’. Autor tekstu, tworząc takie imię, pragnie zdyskredytować zeznania Bronisława Komorowskiego jako fałszywe, niedorzeczne, czyli kłamstwa.

Kreatywne zabiegi językowe stosowane przez autorów tekstów medialnych to rodzaj gry językowej. Na przykład: **Pati Koti** – *Janusz Palikot* (wS nr 49, 2014: 6.); **AK-pulco** – *Acapulco. Kiedyś perła Pacyfiku, dziś front narkotykowej wojny* (*AK-pulco* od nazwy popularnego karabinu maszynowego AK-47) (W nr 13/19, 2014: 72.); **E(U)ROZJA** – *Europa. Albo Europa przyjmie amerykańskie wzorce ekonomiczne, albo skaże się na degradację* (nawiązanie do wyrazu *erozja* jako procesu niszczenia powierzchni Ziemi powinno służyć wskazaniu problemów w krajach europejskich związanych ze wzrostem bezrobocia:

Podczas gdy średnie bezrobocie w Europie wynosi 10–12 proc. i rośnie, w USA od sześciu lat nie przekroczyło 5 proc. i maleje [...] (W nr 14, 2002: 36).

Solimarność – Solidarność (300 ml zł kosztowała budowa Centrum Solidarności w Gdańsku) (P nr 34, 2013: 8).

„**Kac Vegas**” – Las Vegas. A Przemysław Wipler nie jest chyba bezbronną ofiarą policji, na jaką kreował się tuż po suto zakrapianym wieczorze z kolegami [...] A to z kolei „Kac Vegas” i elita w polskim wydaniu (wS nr 12 (68), 2014: 12).

Proces gry nazwotwórczej widoczny w cytowanych przykładach odbywa się przez modyfikację planu formy i treści (operacje „tekstotwórcze”) (Jędrzejko 1997: 69) przez wykorzystanie odniesień intersemantycznych. Przekształcenie jest

dokonywane przez nawiązywanie do znaczenia innego wyrazu lepiej podkreślającego cechę, na którą autor chciałby zwrócić uwagę czytelnika. W taki sposób autor dowcipnie mówi o ważnych rzeczach, w jego poczucie humoru jest wpisane wartościowanie (Kudra, Kudra 2004: 94).

3.2. Ekspresywny potencjał formantów imienia bądź nazwiska

Często ekspresywizacja polega na spieszczeniu imion: *Bartek* (Bartłomiej Sienkiewicz), *Bronek* (Bronisław Komorowski), *Donek* (Donald Tusk), *Rysio* (Ryszard Czarnecki) lub modyfikacji nazwisk (zgrubienie lub spieszczenie przez ucięcie tematu fleksyjnego): *Piechot* (Janusz Piechociński), *Kura* (Jacek Kurski), *Kwas* (Aleksander Kwaśniewski), *Girz* (Zbigniew Girzyński), *Kaczorek* (Jarosław Kaczyński). W tekście medialnym takie zabiegi słowotwórcze za pomocą różnych formantów wskazują na ironiczno-zabawowy lub ośmieszający stosunek nadawcy do referenta. Użyte nazwy charakteryzują się dużym stopniem familiarności, zmniejsza się dystans między nadawcą a referentem, poniża się ważność referenta. Przyjrzyjmy się przykładom tekstowym:

Zasadniczo najzabawniejsza jest reakcja Millera, który nagle przypomniał sobie, jak to nawalony jak stodoła *Kwas* zataczał się w Katyniu (WS nr 9, 2013: 7);

A *Piechot*, jak samo nazwisko wskazuje, był dobry w łażeniu po Sejmie i... okazało się, że to jego jedyna umiejętność (wS nr 31/32, 2013: 8).

Posłanka PiS [Krystyna Pawłowicz – M.I.] nie tylko jadła na Sali obrad, lecz mięso uciekło jej z talerza i rzucała nim pod adresem opozycji i dziennikarzy. Tu żadne kary nie pomogą, babka powinna siedzieć w ławce koło *Niesioła* (wS nr 53/1, 2014/2015: 10).

Barbara Kudra i Andrzej Kudra (2004: 94) traktują takie spieszczenia, zgrubienia w tekstach medialnych jako sposób perswazji, który polega na tworzeniu negatywnego, często ironiczno-zabawowego obrazu osoby w świadomości czytelnika. Wtedy nazwa własna zaczyna pełnić funkcję impresywną (relacja nazwa – użytkownik – oddziaływanie na odbiorcę za pośrednictwem nazwy) (Rutkowski 2001: 22), czyli pojawia się widoczne powiązanie funkcji ekspresywnej i impresywnej. Na przykład w wynotowanym wyżej fragmencie onim *Piechot* (zgrubienie) powoduje skojarzenia z wyrazami *piechotę*, *na piechotę* ‘pieszo, na własnych nogach’ – w tekście „był dobry w łażeniu po Sejmie”. W przykładzie aktualizuje się forma wewnętrzna nazwiska, która mogła być pierwotną przyczyną tworzenia antroponimu. Użyty potoczny *łażenie* od *łazić* ‘chodzić wolno, ciężko, niezgrabnie, często bez wyraźnego celu, z miejsca na miejsce; włóczyć się’ zamiast neutralnego *chodzenie* jest nacechowany ekspresywnie, intensyfikuje znaczenie formy *Piechot* ‘pieszo, na własnych nogach’

i w ujęciu metaforycznym określa pracę posła w sejmie jako bezcelowe chodzenie z miejsca na miejsce. Forma *Piechot* jest rezultatem wyrażania stosunku nadawcy do danej osoby i jednocześnie powinna wywołać odpowiednie emocje u odbiorcy.

3.3. Aluzyjne antroponimy

Wywołują one skojarzenia z inną znaną osobą, której obraz jest ukształtowany w świadomości społecznej jako zbiór wartości konotacyjnych. Nazwa własna, która podlega modyfikacji, uzyskuje dodatkowe znaczenie aksjologiczne. Natomiast ze względu słowotwórczego produktywnymi sposobami tworzenia takich aluzyjnych antroponimów są kontaminacja oraz dodawanie lub zmiana członów onimu. Na przykład:

1) kontaminacja:

Bart Sienkson (Bartłomiej Sienkiewicz + Bart Simpson) – Bart Simpson jest fikcyjną postacią z serialu animowanego *Simpsonowie*, jest uosobnieniem obrazu awanturnika i przeciętnego ucznia w szkole i te cechy zostały przypisane politykowi Bartłomiejowi Sienkiewiczowi.

Kaczaaszwili (Jarosław Kaczyński + Saakaszwili). Motywację tworzenia tej kontaminacji możemy odczytać z kontekstu:

Niektórzy ludzie głośnią się nad tym, po co tak naprawdę Prezes Kaczaaszwili odwiedził Gruzję (przecież nie po to, żeby odebrać jakiś medal, bo akurat takie wyróżnienie ma w nosie). Rozwiązanie zagadki jest proste. By podpatrzeć, jak to się robi. Czyż to nie w Gruzji były premier wywodzący się z dawnej partii rządzącej siedzi obecnie w kiciu? (DRz nr 28(028), 2013: 9).

Forma *Kaczaaszwili* wskazuje na wydarzenie związane z wizytą Jarosława Kaczyńskiego w Gruzji w 2013 r., kiedy to polski polityk otrzymał od ówczesnego prezydenta Michaela Saakaszwilego Order Zwycięstwa św. Jerzego. Sytuacja ta miała wielki oddźwięk w polskich mediach, ponieważ prezes PiS nie dostosował się do przepisów, nie prosząc prezydenta Bronisława Komorowskiego o zgodę na przyjęcie orderu (zgodnie z ustawą o orderach i odznaczeniach (1992)). Oprócz tego nadawca uważa, że główną przyczyną wyjazdu do Gruzji było spotkanie z uwięzionym premierem Gruzji Vano Merabiszwilim. Kontaminacja *Kaczaaszwili* jest emocjonalną reakcją na sytuację, forma uzyskuje zabarwienie ironiczne i służy intensyfikacji informacji.

2) dodawanie lub zmiana jednego członu onimu:

Cruella de Mercel (Angela Merkel) – Cruella de Mon – bohaterka filmu animowanego Disneya – zła, okrutna i egoistyczna kobieta. Twórca kontaminacji sugeruje, że takimi cechami odznacza się niemiecka kanclerz.

Małgorzata Coelho (Małgorzata Tusk) – *Paulo Coelho* – brazylijski pisarz i poeta. Jest to ironiczne nawiązanie do twórczości pisarskiej Małgorzaty Tusk, która napisała książkę o swoim mężu Donaldzie Tusku.

Donald Corleone (Donald Tusk) – *Don Corleone* to fikcyjny mafioso z powieści Maria Puzo *Ojciec chrzestny* oraz filmu o tym samym tytule. Dołączenie do imienia premiera tego symbolicznego nazwiska sugeruje, że działa on jak mafioso.

Donald Dyndała (Donald Tusk) – *Grzegorz Dyndała* – bogaty wieśniak z komedii Moliera *Grzegorz Dyndała*, który wziął za żonę córkę szlachecką. Jest postacią dwuznaczną, traktowaną jako plebejusz pnący się do stanu szlacheckiego, zawierający ślub nie z miłości, ale z wyrachowania. Uosabia upokorzonego człowieka, który sam siebie oskarża o swe niepowodzenie (SPD 1999). Autor w tekście medialnym nawiązuje do Molierowskiego bohatera dla stworzenia asocjacji Donalda Tuska z osobą moralnie podejrzaną, godną pogardy.

3.4. Rozbudowywanie nazw własnych przez dodawanie członów

Dodatkowe człony, które są dodawane do antroponimów, dzielą się na przydomki i przezwiska.

W tekstach medialnych przezwiska funkcjonują w celu intensyfikacji jakiejś określonej cechy lub osobliwości osoby w celach intelektualnej oceny, scharakteryzowania, określenia stosunku do nazywanej osoby bądź stworzenia odpowiedniego obrazu tej osoby w świadomości społeczeństwa: *Terminator Kwaśniewski*, *Minister-od-zegarków-Sławomir*, *Twitter-Radzio*.

Dodawanie przydomków powoduje tworzenie antroponimów według schematu *imię + przydomek + nazwisko*. Przydomkiem może być na przykład:

- 1) fraza wypowiedziana przez osobę: *Grzegorz „No mercy” Schetyna*, *Tadeo „Mówię wszystkimi językami” Iwiński*, *Kazimierz „Yes... yes... yes” Marcinkiewicz*;
- 2) zredukowana forma imienia lub nazwiska: *Mirosław „Miro” Drzewiecki*, *Rafał „Grupa” Grupiński*;
- 3) nazwa pospolita charakteryzująca osobę: *Radek Sknerus-Sikorski*.

3.5. Użycie nazw własnych na wzór tradycji historycznej

W kategorii ekspresywnych nazw własnych można także wyodrębnić kolejne podgrupy:

- 1) imię + liczebnik + przezwisko: *Bronisław I Chwilowo Bezwąsy*, *Piotr I Wielki*, *Radosław I Skromny*, *Aleksander II Gnuśny*;
- 2) imię + przezwisko: *Jarosław Mniejszy*, *George Wielki*, *Waldemar Złotousty*, *Włodzimierz Nieświadomy*, *Steven Wielki*, *Oleksy Męczennik*;

3) formy tytułowania i zwracania się do osób: *Jego Tuskowość, Jego Sikorskość*.

W tekście użycie takich nazw własnych jest nacechowane wyrazistością, kreatywnością, więc nazwy te stają się ekspresywizowane, gdyż nie są charakterystyczne dla współczesnego nazewnictwa polskiego, nawiązują raczej do tradycji historycznych, kiedy takimi onimami określano osoby należące do szlacheckiego stanu oraz królów. W tekstach współczesnych mediów modyfikacja onimów przeważnie służy ironii lub wyraża sarkazm:

Najpierw **Jego Tuskowość** zachęcał do bojkotu referendum w sprawie HGW (wS nr 33, 2013: 6);

Zakomunikował **Bronisławowi Bezwąsemu**, że jego następcą ma być Ewa Kopacz (DRz nr 8, 2014: 8);

Jeeest! Wreszcie Kaczafi przyjął Gowina. Najjaśniejszy Prezes długo przetrzymywał **Jarosława Mniejszego** (choć dłuższego) w poczekalni, trwało to od wyborów, ale wreszcie okazał litość i przyjął (wS nr 5, 2014: 6).

W przeszłości funkcjonowanie antroponimów, takich jak *Bolesław Śmiały, Krzywousty, Radziwiłł Sierotka*, było rezultatem przypisywania przezwisk (Cieślikowa 2005: 179). W taki sposób są tworzone analogiczne antroponimy, na przykład: *Bronisław I Chwilowo Bezwąsy, Radosław I Skromny, Jarosław Mniejszy, Piotr I Wielki*. Jednak użyte przezwiska oprócz jawnej funkcji wyśmiewania, negatywnego oceniają kogoś mogą być pojmowane jako ekspresywne na podstawie kreatywnego użycia w stosunku do współczesnego systemu antroponimicznego języka polskiego.

3.6. Zmiana komponentu nazwy własnej

Na przykład: *Platforma Antyobywatelska* – Platforma Obywatelska (wS nr 42, 2014: 13); *Przyszłość Obywatelska* – Platforma Obywatelska (wS nr 43, 2014: 63); *Solidarna Ziobra* – Solidarna Polska (Zbigniew Ziobro jest przewodniczącym partii) (wS nr 3, 2014: 7); *Unia Azjatycka* – Unia Europejska, *Stany Zjednoczone Azji* – Stany Zjednoczone Ameryki (W nr 6, 2001: 86).

Dość często transformacji podlega nazwa *Rzeczpospolita Polska*. Na przykład *Europospolita Polska* – *Rzeczpospolita Polska* (utworzona nazwa własna jest nagłówkiem artykułu na temat opinii Polaków o wprowadzaniu wspólnej dla państw Unii Europejskiej waluty euro: „Polacy już teraz zaufali walucie, która 1 stycznia zastąpiła marki, franki, drachmy i dziewięć innych narodowych walut. Aż 59 proc. obywateli chce, by euro zastąpiło złotego [...]” (W nr 2, 2002: 8);

Rzeczpospolita Wielu Narodów – przykład jest nagłówkiem artykułu o sytuacji imigrantów w Polsce i powodowanych przez nich kłopotach na polskim rynku pracy. W tekście czytamy:

Przybysze z Dalekiego Wschodu mogą być dla III Rzeczypospolitej tym, czym dla I i II Rzeczypospolitej byli Holendrzy, Szkoci, Niemcy czy Francuzi. Już teraz wielu imigrantów bije na głowę naszych rodaków pod względem pracowitości i uczciwości (W nr 15, 2002: 20);

Utracjusz Rzeczpospolita – leksem *utracjusz* został wprowadzony do nazwy państwa w celu uwyrażnienia treści artykułu o sytuacji polskiego długu publicznego:

Na początku lat osiemdziesiątych, kiedy kończyła się gierkowska dekada pożyczek, polskie zadłużenie wynosiło 20 mld USD. Na początku lat dziewięćdziesiątych, po zakończeniu dekady wojennego odrodzenia narodu, dług wzrósł do 50 mld USD. Na początku XXI wieku, po dekadzie rynku i demokracji, nasz debet przekroczył 70 mld USD (W nr 17, 2002: 42).

Personifikowane określenie Polski jako człowieka rozrzutnego, lekkomyślnie wydającego pieniądze ma na celu aksjologicznie opisać tę sytuację oraz zwrócić na nią uwagę czytelnika;

Rzeczpospolita Babska? – przykład charakteryzuje się wyrazistym ładunkiem ekspresywnym polegającym na wykorzystaniu leksemu z języka potocznego, w sposób prześmiewczy określającego udział kobiet w polityce państwa po wybraniu na stanowisko premiera Ewy Kopacz: „Wyjdzie na to, żeśmy seksistami, ale nie poradzimy na to, że pani premier z upodobaniem otacza się innymi paniami” (wS nr 45, 2014: 6).

3.7. Ekspresywny potencjał skrótów

Wyjaśnianie skrótów w sposób odmienny od właściwego znaczenia może służyć aktualizacji pozytywnych cech denotatu (najczęściej w celu reklamy), jak w przykładzie: *Renault ZOE* – **Zacznij Oszczędzać Energię**, gdzie rozwinięcie wskazuje na mniejsze zużycie paliwa w użytkowaniu samochodu. Natomiast w przykładzie *Picie i Swawole (PiS)* – **Prawo i Sprawiedliwość** ekspresywne rozwinięcie jest użyte, aby podkreślić negatywne zachowanie uczestników partii w czasie partyjnego wyjazdu. Z kolei rozwinięcie skrótu *ZUS* – **Zakład Ubezwłasnowolnionego Społeczeństwa (Zakład Ubezpieczeń Społecznych)** służy negatywnej charakterystyce działalności instytucji. W tekście czytamy:

ZUS nie należy naprawiać. Trzeba po prostu dać mu szansę upaść. Osoby uwolnione od składki emerytalnej mogą co miesiąc przy wypłacie dostawać jej równowartość. Uskładają na dom, narzędzia pracy, edukację. I to jest zabezpieczenie na starość. W XXI wieku sześćdziesięcioletek pozbawiony majątku, ale uzbrojony w wytrenowany mózg i komputer lepiej sobie poradzi niż klient ZUS i dziesięciu funduszy emerytalnych (W nr 14, 2001: 7).

Imiesłów *ubezwłasnowolniony* intensyfikuje ocenę społeczeństwa polskiego, które zdaniem autora jest pozbawione możliwości różnego typu działań przez obowiązkowe składki emerytalne.

Skrót może być użyty jako część leksemu, tak jak w przykładach *OFera mydlana* i *TR-upiarnia*. OFE znaczy Otwarty Fundusz Emerytalny, natomiast *OFera mydlana* nawiązuje do opery mydlanej ('serialu telewizyjnego składającego się z wielu odcinków, o bardzo wolnej akcji, przedstawiający życie jakiejś rodziny lub jakiegoś środowiska, zwykle w sposób sentymentalny lub melodramatyczny' (WSFzP)). Takie skojarzenie wskazuje na długotrwały proces zmiany funkcjonowania funduszy emerytalnych w Polsce. Motywację nawiązania do opery mydlanej odczytujemy w tekście:

Straciliśmy bardzo dużo pieniędzy i czasu. Nie licząc oczywiście kapitału zaufania społecznego, które po doświadczeniach z OFE jest bardzo niskie. I na długo będzie przeszkodą w budowaniu dodatkowych, ale może wreszcie rzetelnych funduszy emerytalnych. Wychodzenie z opresji ciągnie się jak opera mydlana (Prz, www.tygodnikprzeglad.pl 9 XII 2013).

Oprócz tego, *OFera* brzmieniem nawiązuje do wyrazu *afera* 'nieuczciwe, oszukańcze, kolidujące z prawem przedsięwzięcie, zwykle z udziałem wielu osób'. Znaczenie wyrazu *afera* intensyfikuje motywy użycia tego skrótu i umożliwia odczytanie implikatury: OFE jest jak afera, czyli jest nieuczciwym, oszukańczym działaniem.

W tymże artykule czytamy: „Od lat zajmujemy się **kozą o imieniu OFE**, którą do systemu emerytalnego wprowadził rząd Buzka. Teraz tę **zapierającą się kopytami kozę** wyprowadzamy” (Prz, www.tygodnikprzeglad.pl 9 XII 2013).

Jest tu aluzja do dowcipu o rabinie i kozie. Wprowadzenie OFE w 1999 r. w rezultacie reformy emerytalnej powinno było doprowadzić do rozwiązania problemu braku środków finansowych przeznaczonych na wypłaty emerytalne. W dowcipie wprowadzenie kozy spowodowało jedynie nowe problemy w domu Żyda, dlatego zgodnie z radą rabina należało się jej pozbyć, zaś wraz z jej wyprowadzką wszystkie problemy Żyda zostały rozwiązane. OFE zostają zatem porównane do owej kozy, którą należałoby wyprowadzić, jednak *koza o imieniu OFE* zapiera się kopytami i nadal funkcjonuje w systemie emerytalnym Polski. Skojarzenie z symbolicznym obrazem kozy nadaje treści wypowiedzi ładunek aksjologiczny oraz pozwala autorowi na krytykę funduszy.

W ostatnim przykładzie ekspresywnizm: *TR-upiarnia* tworzy się na podstawie skrótu nazwy partii Twój Ruch, którą w sposób komiczny nazywa trupiarnią, co ma oznaczać, że w partii panuje atmosfera podobna do tej w trupiarni.

Podsumowanie

Na podstawie wyżej przytoczonych rozważań możemy wnioskować, że nazwy własne uzyskują ekspresywność w drodze modyfikacji formalnoznaczeniowej przez nacechowanie znaczeń konotacyjnych. Główne cele przekształceń ekspresywnych onimów polegają na uzewnętrznianiu stosunku autora do referenta, wyśmiewaniu, poniżaniu ważności osoby lub instytucji, wywieraniu wpływu na pojmowanie osoby/instytucji przez odbiorcę za pomocą nowo kreowanego obrazu zawartego w nazwie własnej.

Skróty

DRz: „Do Rzeczy”; N: „Newsweek Polska”; P: „Polityka”; Prz: „Przegląd”; wS: „wSieci”; WS: „W Sieci”; W: „Wprost”.

Literatura

- CIEŚLIKOWA A., 1991, *Rodzaje ekspresji w tworzeniu nazw osobowych*, „Polonica” XV, s. 111–119.
- CIEŚLIKOWA A., 2005, *Przezwiska zbiorowe i przydomki*, [w:] E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia*, Kraków, s. 177–180.
- GRABIAS S., 1980, *Ekspresywność w strukturze znaczeniowej wypowiedzi, wyrazów i formantów*, „Poradnik Językowy” z. 9/10, s. 476–488.
- GRABIAS S., 1981, *O ekspresywności języka*, Lublin.
- GRZEGORCZYKOWA R., 1978, *Struktura semantyczna wyrażen ekspresywnych*, [w:] M. Szymczak (red.), *Z zagadnień słownictwa współczesnego języka polskiego*, Wrocław, s. 117–123.
- JĘDRZEJKO E., 1997, *Strategia tekstotwórcza a gry językowe w literackich nazwach własnych*, [w:] E. Jędrzejko, U. Żydek-Bednarczuk (red.), *Gry w języku, literaturze i kulturze*, Warszawa, s. 65–75.
- KAMIŃSKA-SZMAJ I., 2001, *Słowa na wolności*, Wrocław.
- KUDRA B., KUDRA A., 2004, *Między manipulacją a perswazją (o funkcjonowaniu antroponiimów w tekście prasowym)*, [w:] P. Krzyżanowski, P. Nowak (red.), *Manipulacja w języku*, Lublin, s. 91–99.
- RUTKOWSKI M., 2001, *Wstępna charakterystyka funkcji nazw własnych*, „Onomastica” XLVI, s. 7–29.
- RUTKOWSKI M., 2007, *Nazwy własne i ich denotacje w rzeczywistości medialnej*, [w:] P. Nowak, R. Tokarski (red.), *Kreowanie światów w języku mediów*, Lublin, s. 155–170.
- SJPD: W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, t. II, Warszawa 1959.
- SKUBALANKA T., 1972, *O ekspresywności języka*, „Annales Univesitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Sectio F, vol. 27, nr 3, s. 123–135.

- SKUBALANKA T., 1973, *Ekspresywność języka a mowa potoczna*, [w:] S. Skwarczyńska (red.), *Poetyka i stylistyka słowiańska*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk, s. 177–183.
- SPD: D. Kosiński, *Słownik postaci dramatycznych*, Kraków 1999.
- SWJP: B. Dunaj (red.), *Słownik współczesnego języka polskiego*, t. I, Warszawa 1999.
- SPXVI: M.R. Mayenowa (red.), *Słownik polszczyzny XVI wieku*, t. II, Wrocław 1967.
- USJP: S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. I–IV, Warszawa 2006.
- WIERZBICKA A., 1972, *Dociekania semantyczne*, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- WSFzP: S. Dubisz, E. Sobol (red.), *Wielki słownik frazeologiczny z przysłowiami*, Warszawa 2005.
- Бойко Н., 2005, *Українська лексика: семантичний, лексикографічний і функціональний аспекти*. Монографія, Ніжин.
- Чабаненко В., 2002, *Стилістика експресивних засобів української мови*, Запоріжжя.

Expressivization of proper names in current Polish media

Summary

The paper analyses expressive modifications of proper names in the current media. Based on a survey of the existing literature, it explains terms connected to the process of linguistic expressivization, and based on examples excerpted from the media between 2001 and 2015, it makes an attempt at classifying the various linguistic formal-semantic efforts. The analysis has shown that formal-semantic modification aimed at expressivization of proper names can be implemented using different word-formational, grammatical, syntactic, and graphical operations.